

Posudek magisterské diplomové práce
Martin Pták, Značky na dnech středověkých nádob v Jihozápadních Čechách. Nálezy
v kontextu raně a vrcholně středověkého osídlení na okrese Klatovy, místo neuv., 2012, 200
str., 104 obr., 5 tab.

V úvodu autor shrnuje cíle své práce, mezi nimiž jako hlavní vystupují: 1) shromáždění a dokumentace všech pozůstatků středověkých nádob se značkami v okrese Klatovy; 2) rozbor středověkého osídlení na tomtéž území; 3) vyhodnocení nálezových situací, z nichž značky pocházejí; 4) provedením některých experimentů přispět k řešení otázek týkajících se reliéfních značek.

V následující **2. kapitole** (na 2 stranách) stručně shrnuje poznatky o středověkém hrnčířství, dosažené v současném bádání v České republice.

Ve **3. kapitole** (na 10 stranách) již přistupuje k vlastní látce tím, že shrnuje dosavadní stav poznatků o značkách, tj. o období jejich nejčastějšího výskytu v průběhu středověku (letmo připomíná také značení nádob v mladším pravěku), o způsobu členění motivů pro potřeby archeologické práce, o významu identických značek a také o otiscích na dnech nádob, které za značky považovat nelze (nezáměrné, technické otisky). Podává také přehled nejzajímavějších publikovaných souborů značené keramiky, který rozdělil podle místa nálezu. Největší význam přikládá prostředí hrnčířských pracovišť, což je pochopitelné, neboť tam lze sledovat výskyt značek před tím, než vstoupily do distribuce. Poté připomíná, že nálezy značek známe z hradišť, pohřebišť, sídlišť a vrcholně středověkých opevněných sídel. Blíže se nevyjadřuje k otázce, zda existuje závislost (nebo ji lze alespoň předpokládat) mezi početním zastoupením značek a různým sociálním prostředím, kde bývají nacházeny.

Následující **4. až 6. kapitola** (134 stran) je věnována středověkému osídlení v okrese Klatovy. Zevrubně popisuje přírodní podmínky, stav archeologického výzkumu, poznatky o mincovních nálezech atd. Telegraficky uvádí nejstarší písemné zmínky o jednotlivých sídlech. Těžištěm této kapitoly je ovšem katalog středověkých lokalit členěný podle 101 obcí a dále podle jejich částí.

Touto kapitolou končí heuristická část práce. Ocenit je nutné skutečnost, že autor vyhledal a prozkoumal veškeré nálezy středověké keramiky ze sledovaného území v dostupných fondech a z nich excerpoval data o značené keramice.

Celkem se podařilo shromáždit 130 značek nebo jejich fragmentů. Hlavní poznatky o značkách jsou shrnuty v tab. 2. Údaje o jejich datování nebo nálezovém prostředí jsou rozptýlené v katalogu středověkých lokalit. Zdá se, že nejvíce značek pochází ze 13.-14. století. V práci postrádám nějakou formou (třeba grafem) prezentované roztřídění nálezů podle období. Chápu, že ne ve všech případech je možné konkrétní soubory jednoznačně datovat, ale pokus o nějaký kvantifikující přehled měl být učiněn. Z kapitoly na s. 158, pojednávající o chronologickém výskytu značek, jasně nevyplývá, kdy značky na Klatovsku ve středověku vyznívají – na počátku 14. století nebo na jeho konci? Lze skutečně vyloučit 15. století? Autor prezentuje tvrzení tam, kde bych očekával zdůvodnění. Stejně tak není jasné, kdy se na Klatovsku značená keramika objevuje poprvé. Je nejstarším dokladem nádoba v Radochovech? (Mimořadně autor na str. 149 uvádí, že tato nádoba pochází z pohřebiště z 12. století, ale ukládání keramiky do hrobů ve 12. století by bylo raritou. Jaké je tedy její skutečné stáří?) Z těchto důvodů působí název kapitoly na s. 158 „Rozbor [zvýrazněno oponentem] nálezů z jednotlivých období...“, atd. trochu nadneseně.

V **kapitole 7** (10 str.) přistupuje autor k vyhodnocení materiálu:

1) Motivy značek: Na 130 značkách, z nichž jen 20 bylo zachováno neporušených, se setkáváme s běžnými motivy v obvyklých proporcích. Nejčastější jsou samotné kříže a kříže v kruhu, poměrně běžné jsou různé hvězdice v kruhu, ostatní motivy se vyskytují spíše sporadicky. Za zmínku stojí výskyt několika značek s motivem mřížky, které jsou v Čechách běžnější spíše v jižních oblastech, kde se typicky (ale ne vždy) nachází na tuhové keramice. Právě tento motiv by si zasloužil detailní pozornost, protože by mohl být dobrým vodítkem při hledání produkčních oblastí, které se pravděpodobně nacházely mimo okres Klatovy, a jejichž zboží doputovalo na Klatovsko.

2) Zastoupení značených nádob: Autor přiznává obtíže, které provází snahu o stanovení poměru značených den vůči neznačeným, zejména kvůli zlomkovitosti materiálu. Upozorňuje proto jen na několik souborů, bohužel malých, na nichž se podíl značené keramiky pohybuje mezi 0-30 %. Všechny jsou datované do 13. století.

3) Identické značky: Dnes už nemůže být pochyb o tom, že hledání značek pocházejících z totožné matrice sehrává při zpracovávání keramických souborů mimořádný význam. Autorovi se podařilo vyhledat na třech lokalitách dohromady 16 identických značek, které tvoří sedm skupin. Bohužel, každá skupina je zastoupená vždy jen na jedné lokalitě, takže regionální distribuci hrnčířského zboží nelze v tomto případě sledovat. Určitá skepse v určování identických značek, kterou autor zmiňuje (a za níž se možná skrývá i trochu zklamání), je však potřeba překonat. Nevelký počet identických značek v jeho souborech je s největší pravděpodobností způsoben kombinací dvou

nepříhodných faktorů: (a) Celkový počet 130 značek je malý (pro srovnání: např. ze Staré Boleslavi pochází 480 exemplářů) a navíc pochází z širokého období 10.-14. století, což v průměru činí přibližně 10 značek na jednu hrnčířskou generaci. Šance nálezu identických značek mezi průměrně 10 exempláři na poměrně rozsáhlém území je proto pochopitelně velmi malá. Z tohoto pohledu není divu, že identické značky se podařilo vyhledat pouze v rámci jedné lokality. (b) Nejčastěji se vyskytující motivy prostého kříže a kříže v kruhu rovněž snižují šanci na bezpečnou identifikaci totožných otisků. V prvním případě je úspěšnost podle mých zkušeností zcela minimální (pokud nejsou zachovány doprovodné pukliny a nerovnosti dřevěné podložky) a v druhém případě je možná jen při zachování více než poloviny značky. Není proto divu, že nejvíce identických exemplářů dosud v Čechách známých nese složitější motivy.

4) Pokud jde o vazbu značek na keramické tvary, autor potvrzuje dosavadní pozorování z jiných částí středovýchodní Evropy, že „značky se na vymezeném území vyskytují na většině keramických tvarů typických pro dané období“ (s. 158).

8. kapitola (7 stran) je věnována autorovým experimentům s výrobou a výpalem keramických značek, které považují za velmi záslužné. Autor popisuje výrobu dřevěné desky a negativní matrice, uskutečněnou v souladu s dnešními představami o středověkém nástrojovém vybavení. Poté popisuje způsob otisku šesti značek, každý ve třech exemplářích s různým zastoupením podsýpky, které doplnil ještě otisky dřevěné podložky bez vyhloubené značky. Podařilo se zjistit, že vypálený otisk je v důsledku smrštění keramické hmoty o 4-8 % menší oproti matrici, tj. např. značka o velikosti 5 cm se zmenší na 4,6-4,8 cm. Protože však nemáme možnost srovnávat otisky na keramice s nálezy kruhů, má toto pozorování pro účely archeologie jen omezený význam. Zajímavější by bylo zjistit, jestli smršťování hrnčířské hlíny nedeformuje samotné značky natolik, aby bylo znemožněno hledání identických otisků. Pro ten účel by také bylo dobré podrobit totožné otisky různým druhům výpalů.

Autor nakonec provedl pokus s určováním identických značek tím, že oslovil 50 respondentů. Úspěšnost dosti kolísala podle typu motivů od 22 % (prostý kříž) do 86 % (ostrve). Tento ne příliš povzbudivý výsledek však nutno brát s rezervou, dokud autor nepopíše způsob, jakým určování identičnosti probíhalo. Troufám si tvrdit, že přetažení otisků na jemný (např. průklepový) papír pomocí měkké tužky, poté překreslení značek a také nerovnosti desky na průhledný papír a nakonec porovnání vzájemným překrýváním by vedlo k mnohem větší úspěšnosti.

Celkové hodnocení: Autor se ve své práci zaměřil na poměrně atraktivní položku hmotné kultury. Zhostil se jí důkladným způsobem na omezeném území jednoho okresu, o což se, pokud je mi známo, s takovým nasazením dosud nikdo nepokusil. Tento pokus ale v sobě od počátku nesl riziko, že může narazit na příliš omezenou vypovídací schopnost nevelké pramenné základny, k čemuž také do jisté míry došlo. V magisterské práci, která diplomantovi otevřela brány do celé řady dalších otázek archeologie středověku (práce s většími fondy, problematika výpovědních schopností záchranných výzkumů, stav datování keramiky v regionu atd.) a která nepochybně rozšířila jeho vědomostní a metodické horizonty, však nelze hovořit o nedostatku. Nesporným přínosem autora je shromáždění hodnotného materiálu za cenu časové a nepochybně i finančně náročné heuristické činnosti. Tento materiál předložil prostřednictvím příkladné kresebné, fotografické a psané dokumentace a kultivovaného a přehledně strukturovaného textu. Po zohlednění připomínek uvedených v oponentských posudcích by autor měl zvážit vyhotovení výtahu ze své diplomové práce a jeho publikaci.

V hodnocení by také mělo zaznít několik kritických slov: za jediný vážnější nedostatek považuji nevyrovnanost textu, nadměrně přetíženého kapitolami o středověkém osídlení. Velkou část v nich zabírají pasáže, u nichž není jasné, jakým způsobem se vztahují k problematice značek. Jakou úlohu sehrává např. první písemná zmínka o nějakém sídle v datování archeologického materiálu? Stejně se lze ptát i v případě dalších uváděných středověkých zmínek, obšírně popisovaných přírodních podmínek atd. Některá katastrálních území dokonce postrádají jakékoliv nálezy ze středověku, přestože je jim v textu věnována stejná pozornost, jako v případě lokalit, které v práci sehrávají klíčovou úlohu. Zdá se, jakoby na počátku své práce měl autor vytyčený úplně jiný úkol: postížení středověkého osídlení, který dodatečně rozšířil o téma značek. Na tvůrčí činnost – a v případě humanitních oborů to platí zvláště – lze s nadsázkou pohlížet jako na symfonii, kterou Antonín Dvořák přirovnával k lokomotivě: aby byla dokonalá, nesmí v ní chybět ani jedna součástka, ale nesmí v ní být ani jedna navíc.

Předložená diplomová práce splňuje všechny požadavky na ní kladené a doporučuji ji k obhajobě. V rámci tradičního známkování navrhuji známku „velmi dobrá“.

V Praze 7.6.2012

Mgr. Ladislav Varadzin, Ph.D.

